KORXONALARDA INOVATSION BO'LIMLARNI TASHKIL ETISH VA ULARNING SAMARADORLIGI

Namangan davlat universiteti o'qituvchisi: Akramboev Azizbek

Namangan Davlat Universiteti talabasi: Mahmudjonov Ibrohim Ilhomjon o'g'li, Ro'zimboyev Feruzbek Komiljon o'g'li

Ibrohimesanov05@gmail.com

+998774301115

Annotatsiya: Bugungi globallashuv va raqobatbardoshlik kuchayib borayotgan sharoitda korxonalar oldida innovatsion faoliyatni samarali tashkil etish va uni boshqarish dolzarb vazifa sifatida namoyon bo'lmoqda. Innovatsiyalar nafaqat yangi mahsulot va texnologiyalarni yaratishni, balki ishlab chiqarish jarayonlarini modernizatsiya qilishni, boshqaruv tizimini takomillashtirishni ham o'z ichiga oladi. Shu boisdan, innovatsion faoliyat korxonalarning barqaror rivojlanishi, iqtisodiy samaradorlikni oshirishi hamda milliy iqtisodiyotning raqobatbardoshligini ta'minlashda asosiy omillardan biri hisoblanadi.

Kalit so'zlar: : boshqaruv jarayonlari, optimallashtirish, menejment tizimi, samaradorlik, korxona boshqaruvi, innovatsiya, avtomatlashtirish, ERP tizimlari, resurslardan foydalanish, strategik boshqaruv.

Kirish: So'nggi yillarda O'zbekistonda innovatsion rivojlanishga alohida e'tibor qaratilib, davlat darajasida turli dasturlar va qonun hujjatlari qabul qilinmoqda. Jumladan, Innovatsion rivojlanish strategiyasi, innovatsion markazlar va texnoparklarning faoliyati, startap loyihalarni qo'llab-quvvatlash mexanizmlari korxonalarda yangiliklarni joriy etish uchun keng imkoniyatlar yaratmoqda. Biroq, amaliyot shuni ko'rsatmoqdaki, korxonalar darajasida innovatsion faoliyatni tashkil etish va uni samarali boshqarish masalalari hali to'liq hal etilgan emas. Shunday ekan, ushbu mavzuni o'rganishdan maqsad – korxonalarda innovatsion faoliyatni tashkil etishning nazariy va amaliy jihatlarini tahlil qilish. Innovatsiyalarni

boshqarish va yangi mahsulotlarni ishlab chiqish. Korxonalarda innovatsion bo‘limlarni tashkil etishning nazariy va amaliy asoslarini o‘rganish hamda ularning faoliyat samaradorligini oshirish yo‘llarini ishlab chiqishdan iboratdir. Ushbu maqsadga erishish uchun quyidagi vazifalar belgilab olindi: korxonalarda innovatsion bo‘limlarni tashkil etishning xorijiy va milliy tajribasini tahlil qilish; innovatsion bo‘limlarning mazmuni, maqsadi va vazifalarini aniqlash; innovatsion faoliyatning korxona rivojidagi o‘rnini asoslab berish; innovatsion bo‘limlar faoliyati samaradorligini baholash ko‘rsatkichlarini o‘rganish; samaradorlikka ta’sir etuvchi omillarni aniqlash hamda innovatsion bo‘limlar faoliyatini rivojlantirish bo‘yicha amaliy taklif va tavsiyalar ishlab chiqish.

Dastlab, korxonaning innovatsion strategiyasi va yo‘nalishi aniqlanadi: mahsulotlarni yangilash, ishlab chiqarish jarayonlarini optimallashtirish yoki yangi marketing modellarini joriy etish. Shundan so‘ng, bo‘limning tashkiliy shakli tanlanadi. Ko‘pincha yirik korxonalarda markazlashgan ilmiy-tadqiqot markazlari (R&D) tuzilsa, kichik va o‘rta biznesda loyihalarga yo‘naltirilgan va turli bo‘lim mutaxassislaridan tashkil topgan kreativ guruhlar shakllantiriladi. Bo‘limning muvaffaqiyati nafaqat moddiy-texnik baza va byudjetga, balki undagi xodimlarning intellektual salohiyati va korxonadagi kreativ muhitga bevosita bog‘liq.

Innovatsion bo‘limlar faoliyatining samaradorligi bir nechta asosiy ko‘rsatkichlar (KPI) orqali baholanadi. Iqtisodiy jihatdan, kiritilgan investitsiyalarning qaytimi (ROI) va yangi mahsulotlarning umumiy savdo hajmidagi ulushi asosiy mezon hisoblanadi. Shuningdek, innovatsiyalar natijasida ishlab chiqarish xarajatlarining kamayishi bo‘limning amaliy foydasini ko‘rsatadi. Sifat nuqtai nazaridan esa, taklif etilgan g‘oyalarning qanchasi real mahsulotga aylangani (konversiya), olingan patentlar soni va bozor ulushining kengayishi muhim ahamiyatga ega. Hozirgi kunda samaradorlikni oshirish uchun "Agile" va "Design Thinking" kabi zamonaviy metodologiyalarni qo‘llash, shuningdek, tashqi ilmiy markazlar va startaplar bilan "ochiq innovatsiyalar" formatida hamkorlik qilish

eng istiqbolli yo‘nalishlar sanaladi. Bunday tizimli yondashuv korxonaga nafaqat texnologik ustunlik beradi, balki uni uzoq muddatli barqaror rivojlanish yo‘liga olib chiqadi.

Asosiy qism (nazariy qism): Innovatsiyalar nafaqat yangi mahsulot va texnologiyalarni yaratishni, balki ishlab chiqarish jarayonlarini modernizatsiya qilishni, boshqaruv tizimini takomillashtirishni ham o‘z ichiga oladi. Shu boisdan, innovatsion faoliyat korxonalarning barqaror rivojlanishi, iqtisodiy samaradorlikni oshirishi hamda milliy iqtisodiyotning raqobatbardoshligini ta’minlashda asosiy omillardan biri hisoblanadi.

So‘nggi yillarda O‘zbekistonda innovatsion rivojlanishga alohida e’tibor qaratilib, davlat darajasida turli dasturlar va qonun hujjatlari qabul qilinmoqda. Jumladan, Innovatsion rivojlanish strategiyasi, innovatsion markazlar va texnoparklarning faoliyati, startap loyihalarni qo‘llab-quvvatlash mexanizmlari korxonalarda yangiliklarni joriy etish uchun keng imkoniyatlar yaratmoqda. Biroq, amaliyot shuni ko‘rsatmoqdaki, korxonalar darajasida innovatsion faoliyatni tashkil etish va uni samarali boshqarish masalalari hali to‘liq hal etilgan emas. Shunday ekan, ushbu mavzuni o‘rganishdan maqsad – korxonalarda innovatsion faoliyatni tashkil etishning nazariy va amaliy jihatlarini tahlil qilish, boshqaruv mexanizmlarini aniqlash hamda xorijiy tajribalarni o‘rganib, milliy iqtisodiyot sharoitida qo‘llash imkoniyatlarini asoslab berishdan iborat.

Hozirgi davrda iqtisodiy manbalarimizda “innovatsiya”, “innovatsion jarayon”, “innovatsion menejment” va “innovatsion korxona” tushunchalari ko’p uchrab qolmoqda. Ayniqsa, bu tushuncha iqtisodiyotni modernizatsiya qilish davrida keng ko’lamda talqin etilmoqda. Shu boisdan innovatsiya tushunchasi mohiyatini o’quvchilarga tanishtirishda unga atroflicha yondashish maqsadga muvofiq hisoblanadi. Iqtisodiy manbalarda innovatsiyaga turlicha ta’riflar berilgan. Bu yerda asosiy urg’u uning mazmuni, mohiyati, ichki tuzilishi (texnik, iqtisodiy, tashkiliy, boshqaruv va hokazolar) ga qaratilishi bilan bir qatorda innovatsiya

ko’lami, hayotiylik sikli o’lchamlari joriy etish jarayonini majburiyligi kabi uning o’ziga xos jihatlariga ham e’tibor qaratiladi.

Yangi texnika texnologik jarayonlardan foydalanisyoki yangi nlashmahsulotlarni yangi xususiyatlarini joriy etish;yangi xom-ashyodan foydalanish;ishlab chiqarishni tashkil etish va uning moddiy – texnik bazasini ta’minlashdagi ijobiy o’zgarishlar;yangi savdo- sotiq bozorlarini yuzaga kelishi;Shunday qilib, XX asrning 30 – yillarga kelib innovatsiya yangi iste’mol tovarlarni yaratish va foydalanish, sanoat ishlab chiqarishi va transport vositalari bozori yangi tashkiliy shakllarning yuzaga kelishidagi o’zgarishlaridir, deb talqin etila boshlanadi.Bozor iqtisodi jarayonida innovatsiyaning metodologik (uslubiy) tizimi xalqaro standartlarga asoslanadi. Ishlarni muvofiqlashtirish, material to’plash, qayta ishlash, tahlil etish yuzasidan innovatsiya doirasida rivojlanish va iqtisodiy aloqalarni tashkil etish uchun (RIOT) fan-texnika ko’rsatkichlar bo’yicha Ekspertlar guruhi tashkil etildi.

Asosiy qism (tahliliy qism): Korxonalarda innovatsion bo‘limlarning samaradorligini baholash tashkilotning umumiy raqobatbardoshligini ta’minlashda muhim ahamiyatga ega. Innovatsion faoliyat natijalarini to‘g‘ri baholash korxonaga yangi texnologiyalarni joriy etish, ishlab chiqarish jarayonlarini takomillashtirish hamda bozor talablariga tez moslashish imkonini beradi. Shu sababli zamonaviy boshqaruv tizimida innovatsion bo‘limlar faoliyatini baholash uchun turli iqtisodiy va boshqaruv ko‘rsatkichlari qo‘llaniladi. Avvalo, innovatsion faoliyat samaradorligini baholashda asosiy samaradorlik ko‘rsatkichlari **(Key Performance Indicators – KPI)** keng qo‘llaniladi. KPI tizimi tashkilotning strategik maqsadlariga erishish darajasini o‘lchashga xizmat qiladi hamda xodimlar faoliyatini baholash va rag‘batlantirish tizimini shakllantirishda muhim vosita hisoblanadi. Ushbu ko‘rsatkichlar yordamida innovatsion bo‘limlar tomonidan amalga oshirilayotgan loyihalar samaradorligi, resurslardan foydalanish darajasi va yakuniy natijalar monitoring qilinadi.

Innovatsion bo‘limlar korxonaning raqobatbardoshligini ta’minlovchi eng muhim tarkibiy qismlardan biri hisoblanadi. Ushbu bo‘limlarning samaradorligi bevosita korxonaning innovatsion salohiyati, texnologik rivojlanish darajasi hamda bozor talablariga moslashuvchanligiga bog‘liqdir. Innovatsion bo‘limlar faoliyatining samaradorligiga ta’sir etuvchi omillarni kompleks ravishda tahlil qilish ularning ishlash mexanizmini yanada takomillashtirish imkonini beradi.

Birinchi navbatda, innovatsion bo‘limlar samaradorligiga ta’sir etuvchi eng muhim omillardan biri – bu **inson kapitali va kadrlar salohiyati**dir. Innovatsion faoliyat, avvalo, yuqori malakali, kreativ fikrlay oladigan, zamonaviy bilim va ko‘nikmalarga ega mutaxassislarni talab etadi.

Ikkinchi muhim omil – bu **moliyaviy resurslar va investitsiyalar**dir. Innovatsion loyihalar ko‘pincha katta miqdordagi mablag‘ talab qiladi. Tadqiqot va tajriba-konstruktorlik ishlari (R&D), yangi texnologiyalarni joriy etish, uskunalarni yangilash va mahsulotlarni sinovdan o‘tkazish jarayonlari moliyaviy qo‘llab-quvvatlashsiz samarali amalga oshirilmaydi.

Uchinchi omil sifatida **tashkiliy tuzilma va boshqaruv tizimi**ni ko‘rsatish mumkin. Innovatsion bo‘limlar samarali ishlashi uchun moslashuvchan, ochiq va samarali boshqaruv tizimi zarur. Byurokratik to‘siqlar, qaror qabul qilishning sustligi innovatsion jarayonlarni sekinlashtiradi.

To‘rtinchi omil – bu **texnologik baza va infratuzilma**dir. Zamonaviy texnika va texnologiyalar bilan ta’minlangan innovatsion bo‘limlar yangi mahsulotlar yaratishda va mavjud jarayonlarni takomillashtirishda ustunlikka ega bo‘ladi.

Beshinchi muhim omil – bu **korporativ madaniyat va innovatsion muhit**dir. Korxonada innovatsion madaniyat shakllangan bo‘lsa, xodimlar yangi g‘oyalarni ilgari surishga intiladi, xatolardan qo‘rqmaydi va tajriba o‘tkazishga tayyor bo‘ladi. Ochıq muloqot, g‘oyalarni erkin almashish, rag‘batlantirish tizimining mavjudligi innovatsion faoliyatni rivojlantiradi.

Zamonaviy sanoat rivojlanishida innovatsiyalar muhim o‘rin egallaydi. Ayniqsa, avtomobilsozlik sanoatida innovatsion faoliyat korxonalarning

raqobatbardoshligini belgilovchi asosiy omillardan biri hisoblanadi. Bugungi kunda dunyoda innovatsion rivojlanish yo‘lini tanlagan yetakchi kompaniyalardan biri bu **Tesla** hisoblanadi. Ushbu kompaniya o‘z faoliyatida innovatsion bo‘limlar orqali yangi texnologiyalarni joriy etish, ishlab chiqarishni avtomatlashtirish hamda mahsulot sifatini oshirishga erishmoqda.Tesla zavodlarida innovatsion bo‘limlar faoliyati bir necha asosiy yo‘nalishlar asosida rivojlantiriladi. Ulardan birinchisi — ilmiy-tadqiqot va tajriba-konstruktorlik ishlari (R&D) hisoblanadi. Ushbu bo‘lim kompaniyada yangi mahsulotlar yaratish, mavjud texnologiyalarni takomillashtirish va yangi texnik yechimlarni ishlab chiqish bilan shug‘ullanadi. Tesla R&D bo‘limi elektromobillarni rivojlantirish, batareya texnologiyalarini takomillashtirish hamda energiya samaradorligini oshirishga katta e’tibor qaratadi. Bu esa kompaniyaning innovatsion rivojlanishida muhim rol o‘ynaydi.

Innovatsion bo‘limlar faoliyatining yana bir muhim yo‘nalishi — ishlab chiqarish jarayonlarini avtomatlashtirishdir. Tesla zavodlarida robotlashtirilgan tizimlar keng qo‘llaniladi. Bu esa ishlab chiqarish jarayonining tezligi va aniqligini oshirishga xizmat qiladi. Avtomatlashtirilgan liniyalar yordamida inson omili kamaytiriladi, ishlab chiqarishdagi xatoliklar minimal darajaga tushiriladi. Natijada mahsulot sifati oshib, ishlab chiqarish xarajatlari kamayadi.

Bundan tashqari, Tesla kompaniyasida sun’iy intellekt (AI) texnologiyalarini joriy etish innovatsion bo‘limlar faoliyatining ustuvor yo‘nalishlaridan biri hisoblanadi. AI texnologiyalari nafaqat avtomobil boshqaruvida (avtopilot tizimi), balki ishlab chiqarish jarayonlarini boshqarishda ham qo‘llaniladi. Masalan, ishlab chiqarish jarayonida yuzaga keladigan muammolarni oldindan aniqlash va ularni bartaraf etish uchun sun’iy intellektdan foydalaniladi. Bu esa ishlab chiqarish samaradorligini sezilarli darajada oshiradi.

“Tesla"ning asosiy maqsadi ishni premium toifadagi sport avtomobilidan boshlab, keyinchalik ommaboplariga o‘tish edi. Birinchi “Roadster” modeli 2008-yilda taqdim etilib, u 384 km masofani quvvatlanmasdan bosib o‘tishga qodir

va ko‘p jihatdan ichki yonuv dvigateliga ega sport avtomobillaridan kam bo‘lmagan. Uning yagona kamchiligi yuqori narxda, ya’ni taxminan $109 ming turishida edi. 2010-yil may oyida “Tesla” Fremont (Kaliforniya)dagi zavodini $42 mlnga sotib olib, uni “Model S” ishlab chiqarishga yo‘naltiradi. 29-iyun kuni “Tesla” NASDAQ (Qimmatli qog‘ozlar dilerlari milliy assotsiatsiyasining avtomatlashtirilgan kotirovka xizmati)da $226 mln yig‘ib, birlamchi ommaviy joylashtirishni (IPO) o‘tkazadi. Tesla 1956-yilda IPO’ga chiqqan “Ford Motor"dan keyin birinchi Amerika avtomobil kompaniyasi bo‘ldi.

Xulosa: Ushbu maqola korxonalarda innovatsion bo‘limlarni tashkil etish va ularning samaradorligini oshirish masalalari atroflicha o‘rganildi hamda ilmiy jihatdan tahlil qilindi. Hozirgi globallashuv va kuchli raqobat sharoitida korxonalarning barqaror rivojlanishi, bozor talablariga tez moslashuvi hamda yangi texnologiyalarni joriy etishi ko‘p jihatdan innovatsion faoliyatga bog‘liq ekani aniqlandi. Shu sababli korxonalarda innovatsion bo‘limlarni tashkil etish zamonaviy boshqaruv tizimining muhim tarkibiy qismi hisoblanadi. Tadqiqot jarayonida innovatsion bo‘limlarni tashkil etishning xorijiy va milliy tajribasi tahlil qilindi. . Innovatsion bo‘limlarning asosiy vazifalari qatoriga yangi g‘oyalarni ishlab chiqish, ilmiy-tadqiqot ishlarini tashkil etish, yangi texnologiyalarni joriy etish, innovatsion loyihalarni ishlab chiqish hamda ularni tijoratlashtirish kiradi. Shuningdek, innovatsion faoliyat korxonaning raqobatbardoshligini oshirish, ishlab chiqarish samaradorligini yaxshilash hamda mahsulot sifatini oshirishda muhim rol o‘ynashi aniqlab berildi. innovatsion bo‘limlar faoliyatining samaradorligini oshirish yo‘llari tahlil qilindi. Avvalo, innovatsion bo‘limlar faoliyatini baholash uchun qo‘llaniladigan asosiy ko‘rsatkichlar o‘rganildi. Innovatsion faoliyat samaradorligini aniqlashda moliyaviy, texnologik, ishlab chiqarish va marketing ko‘rsatkichlaridan kompleks foydalanish zarurligi asoslab berildi.

Bu ko‘rsatkichlar yordamida innovatsion loyihalarning iqtisodiy samaradorligi, yangi mahsulotlarning bozordagi muvaffaqiyati hamda innovatsion

jarayonlarning natijadorligi aniqlanishi mumkin.innovatsion bo‘limlar samaradorligiga ta’sir etuvchi omillar ham tahlil qilindi. Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatdiki, innovatsion faoliyat samaradorligi ko‘p jihatdan korxonaning moddiy-texnik bazasi, moliyaviy resurslari, xodimlarning malakasi, boshqaruv tizimining samaradorligi hamda innovatsion muhitning mavjudligiga bog‘liq. Innovatsion faoliyatni rivojlantirish uchun korxonada ijodiy fikrlashni rag‘batlantiruvchi muhit yaratish, xodimlarning ilmiy-tadqiqot faoliyatini qo‘llab-quvvatlash va zamonaviy texnologiyalarni joriy etish muhim ahamiyatga ega.

Tadqiqot jarayonida innovatsion bo‘limlar faoliyatini rivojlantirishning asosiy yo‘nalishlari ham belgilab berildi. Jumladan, innovatsion boshqaruv tizimini takomillashtirish, ilmiy-tadqiqot ishlanmalarini qo‘llab-quvvatlash, raqamli texnologiyalarni joriy etish, innovatsion loyihalarni moliyalashtirish tizimini rivojlantirish hamda korxona va ilmiy muassasalar o‘rtasidagi hamkorlikni kuchaytirish muhim yo‘nalishlar sifatida qayd etildi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. «Innovatsion loyihalarni va texnologiyalarni ishlab chiqarishga tatbiq etishni rag‘batlantirish borasidagi qo‘shimcha chora-tadbirlar to‘g‘risida» gi O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2008 yil 15 iyuldagi qarori. / Halq so‘zi 37-son.

2. “Innovatsion faoliyat to‘g‘risida”gi O‘zbekiston Respublikasi Qonuni. Qonun hujjatlari ma’lumotlari milliy bazasi, 24.07.2020 y., 03/20/630/1101-son.

3. Абрютина М.С. Экономический анализ торговой деятелности. М.Дело и Сервис. 2000-512 с.

4. Котлер Ф. Маркетинг - менеджмент. Пер с англ. СПБ. Питер. 2001

5. Анурин В., Муромкина И., Евтушенко Е. Маркетингове исследования потребителского рнка. СПБ, Питер. 2004,67 с.

6. Международные экономические отношения. Под ред. Евдокимова: М. Проспект: ТК Велби. 2006, 466 с.

7. *anoati korxonalarida innovatsion faoliyat samaradorligini oshirish usullari* (2025). Sanoat korxonalarining innovatsion samaradorlik yo‘nalishlari.

8. Shaxzod Shayakubov — *Korxonalarning innovatsion faoliyatini moliyalashtirish yo‘nalishlari* (2024). Korxonalarda innovatsion loyihalarni moliyalashtirish.

9. Salomov A.I. — *Korxonalarda innovatsion va investitsion faoliyat hisobini takomillashtirish*. Innovatsion hisob va korxona samaradorligi.

10. Muazzamxon Shaislamova — *Telekommunikatsiya korxonalarida innovatsion faoliyat samaradorligini baholash usuli* (2025). Innovatsion samaradorlikni baholash metodologiyasi.